DEDE KORKUT OĞUZNAMELERİ'NDE GEÇEN ḳazaġuc/ḳazaḳuc/ḳaraḳuc/ḳaraḳoç/ḳaragüç ÜZERİNE YENİ AÇILIMLAR

Doç. Dr. Mehmet Mahur TULUM*

Öz

Dede Korkut Oğuznameleri'ndeki problemli yerler yaklaşık iki yüz yıldır yüzlerce araştırmayla çözülmeye çalışılmıştır. Bazıları çözülebilmişse de hâlâ çözüm bekleyen problemler bulunmaktadır. Bunlardan biri de Dede Korkut Oğuznameleri'nin daha önceki yayınlarında ḳazaġuc/ḳazaḳuc/ḳaraḳuc/ḳaraḳoç/ḳaragüç olarak okunmuş veya bu biçimde okunabileceği tasarlanmış ve anlamı/yapısı üzerine müzakere yürütülmüş tartışmalı kelimedir. Makalede araştırmacıların bu konu hakkındaki görüşlerini verdikten sonra kendi değerlendirmemize yer vereceğiz. Dede Korkut Oğuznameleri'nde yazımca birbiriyle karıştırılmış iki ayrı kelimenin var olduğunu düşünüyoruz. Bu kelimelerden biri "serkeş, haşarı at; savaş atı" anlamına gelen ḳazaġuç, diğeri ise bir birleşik kelime olmak üzere "at ahırı/tavla" anlamındaki karakoç'tur.

Anahtar kelimeler: *Dede Korkut Oğuznameleri, ḳazaġuc/ḳazaḳuc/ḳaraḳuc/ḳaraḳoç/ḳaragüç.*

New Approaches On ḳazaġuc/ḳazaḳuc/ḳaraḳuc/ḳaraḳoç/ḳaragüç In The Dede Korkut Text

Abstract

Problematics in Dede Korkut Text have been tried to be solved with hundreds of researches for almost two hundred years. Although some of them have been solved, there are still some problems waiting to be solved. One of these is the controversial word which has been read or discussed in the previous publications of the Dede Korkut Text: ḳazaġuc / ḳazaḳuc / ḳaraḳuc / ḳaraḳoç / ḳaragüç. In this essay after giving the opinions of the researchers about this subject, I will give my own evaluation. In Dede Korkut Text, we think that there are two different words intermixed each other as spelling. One of these words is ḳazaġuç that means "unruly, war horse", and the other is karakoç that means "a stable" as a compound word.

* Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Keywords: *Dede Korkut Text, ḳazaġuc/ḳazaḳuc/ḳaraḳuc/ḳaraḳoç/ḳaragüç.*

1. Giriş

Her eski metin, filologların önüne -tıpkı denizcilikte olduğu gibi- çözülmesi gereken türlü türlü düğümler koyar. Karşılaşılan düğümü çözmek için başvurulacak en iyi kaynak yazmanın kendisidir. Yazmanın kılavuzluğunun yeterli olmadığı durumlarda düğüm ilk kertede tanımlanamaz olarak dursa da çözüm yolları yok da değildir. Çoğu kez bir kelime ya da söz öbeği yazmada birden çok yerde tekrarlanır. Bu takdirde öncelikli çaba, ilgili kelime veya söz öbeğini kontekst içinde değerlendirmek olmalıdır. Bunun da yeterli olmadığı örnekler için, yapılması lazım gelen o dilin tarihî ve çağdaş lehçelerinde sorunun çözümü için filolojik nitelikli bir donanımla iz sürmektir.

Dede Korkut Oğuznameleri'nin elimizde bulunan iki nüshası Türk dili ve kültürü içerisinde tartışma götürmeyecek ölçüde kıymetli sayılmalıdır. Ne var ki ele geçmiş olan iki nüshada haddinden fazla yanlış bulunur. Bu da onları yazıya aktaran kişilerin daha önceki bir döneme ait dil malzemesiyle karşı karşıya kalmış olmalarından kaynaklansa gerek. Öyleyse bir müstensihi sadece basit bir yazıcı olarak değil, aynı zamanda modern anlamda bir redaktör ve editör olarak da kabul etmeliyiz. İşte bu yüzdendir ki kimi zaman bir müstensihin metne iyi niyetli bir müdahalesi önümüze çözülmesi gereken zorlu bir düğümü daha koyabilmektedir.

Dede Korkut Oğuznameleri'nin barındırdığı düğümler yaklaşık iki yüz yıldır yüzlerce araştırmayla çözülmeye çabalanmış, bazı düğümler çözülse de hâlâ çözüm bekleyenler ortada durmaktadır. İşte bunlardan biri de *Dede Korkut Oğuznameleri*'nin daha önceki yayınlarında *ḳazaġuc / ḳazaḳuc / ḳaraḳuc / ḳaraḳoç / ḳaragüç* olarak okunmuş veya bu biçimde okunabileceği tasarlanmış ve anlamı/yapısı üzerine müzakere yürütülmüş tartışmalı kelimedir.

2. Metot

Bugüne kadar *Dede Korkut Oğuznameleri*'nin barındırdığı düğümleri çözmek ve onları gün yüzüne çıkarmak için birçok çalışma yapılmıştır. Mamafih, bunların içinde belli başlı çalışmalar olarak şu dört kaynak esastır: 1. Doktora tezi olarak *Dede Korkut Oğuznameleri*'ni işlemiş ve daha sonra kitap olarak yayımlamış olan Muharrem Ergin'in neşirleri,[1] 2. Orhan Şaik Gökyay'ın neşri,[2] 3. Semih Tezcan'ın neşri,[3] 4. Sadettin Özçelik'in son neşri.[4]

Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* başlıklı çalışmasında kendisine kadar olan bütün çalışmaları değerlendirmiş ve meselenin çözümü-

---

[1] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile,* Türk Dil Kurumu Yayınları: 169, Ankara, 1958; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer),* Türk Dil Kurumu Yayınları: 219, Ankara, 1963.

[2] Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkud'un Kitabı,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.

[3] Semih Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar,* Yapı Kredi Yayınları: 1457, İstanbul, 2001.

[4] Sadettin Özçelik, *Dede Korkut-Dresden Nüshası-Giriş, Notlar,* I. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

ne dair görüşlerini çeşitli delillerle serdetmiştir. Daha sonra Sadettin Özçelik 2016 yılında yaptığı son yayınında meseleye ait bütün verileri toplamış ve genel bir değerlendirmede bulunmuştur. Hâl böyle olunca, kendi değerlendirmemize geçmeden evvel meseleyi okuyucunun daha iyi takip edebilmesi açısından biraz sonra ilkin Semih Tezcan'ın, ardından da Sadettin Özçelik'in mezkur çalışmalarında aktardıklarını iktibas ettikten sonra sonuç kısmında kendi değerlendirmemize yer vereceğiz.

3. Meseleyle İlgili Görüşler

3.1. Semih Tezcan'ın Görüşü

S. Tezcan, "**Drs. 3b.10** (ME D 3/10) (=) Vat. 59a3; قزه غوجه Ḳazaġuca قیماینجه (ḳıymayınca >) binmeyince yol alınmaz." başlıklı notunda önceki yayınlarda *ḳara ḳoç* okunmuş olan sözcüğün Drs. ve Vatikan nüshalarında aşağıda da görülen farklı yazılışlarına yer vererek çekimcilerin sözcüğü tanımadığı söylemiştir:[5]

Drs. Nüshasında sözcük

a) Bir kez *ze* ve *ġayın* ile yazılmıştır: 3b.10 قزه غوجه Ḳazaġuca (ḳıymayınca >) binmeyince yol alınmaz.

b) Bir kez *ze* ve *ḳâf* ile yazılmış gibi görünmektedir: 141a.4 قزه قوجمک Ḳazaġucumuŋ ḳulaġı (5) görinmez olsa

c) Bir kez *re* ve *kef* ile yazılmıştır: 136b.1 قره کوچم Ḳazaġuçum güdende (2) ılḳıçum mı-sın?

d) 17 kez de *re* ve *ḳâf* ile yazılmıştır: قره قوج ve قره قوچ Drs. 24b.13, 42b.2, 68b.4, 70b.10, 71b.8, 74b.3, 75b.3, 87b.1, 100a.12, 128a.12, 133a.6.

Vat. Nüshasında sözcük:

a) 5 kez *ze* ve *ḳâf* ile yazılmıştır: Vat. 96a.2, 97b.12, 100b.4, 104a.13, 105b9.

b) 1 kez *ḳanıraḳuç* biçimine sokulmuştur: Vat. 95b.5 قَنِرَة قُوچ

c) 3 kez *re* ve *ḳâf* ile yazılmıştır: Vat. 59a3, 97a.13, 105b.5.

Tezcan, bir sonraki adımda Ergin, Gökyay, Rossi, Caferoğlu ve Clauson'un sözcüğün anlamına dair söylediklerini aktarır ve şu sonuçlara varır:[6]

Ben, DKK'ndaki sözcüğün aslında *ḳazaġuç* olduğunu, çekimleyenlerin bunu anlamadıkları için *ḳara ḳoç* biçimine sokmuş olduklarını sanıyorum. Drs. nüshasında sözcük sadece ilk geçtiği yerde (yani Drs. 3b.10'da) bozulmadan yazılmış, bir kez de (Drs. 141a.4) ilk yarısı doğru kalmış, yalnız ikinci yarısı bozulmuştur.

Caferoğlu ve Clauson'un şüpheleri yersizdir; iki eski sözlükte yer almış olması, DKK'nda da bulunması *'at'* anlamına gelen *ḳazaġuç* sözcüğünün mevcut olmuş olduğunu kanıtlar. Yalnız belli bir bölgede (Doğu Anadolu / Azerbaycan ?) kullanılmış bir sözcük olması ihtimali vardır. Kökenini kesinlikle belirlemek mümkün görünmüyor. Belki *Kitābu'l-idrāk*'teki *ḳaz- 'atı durdurmak'* eylemi

[5] Tezcan, *a.g.e.*, s. 40.

[6] Tezcan, *a.g.e.*, s. 42.

ile açıklanmalıdır. EDPT 680 *kaz-* maddesinde Clauson'un *Kitābu'l-idrāk*'te verilen anlamın yanlış olduğunu ileri sürmesi haklı sayılamaz.

Drs. yazmasında sözcüğün iki kez *ze* ile yazılmış olması, buna karşılık Vat. yazmasında *ze*'li yazılışların daha sık görülmesi şöyle açıklanabilir: Vatikan nüshası Dresden nüshasından değil, daha önceki bir nüshadan kopya edilmiştir, o nüshada *ze*'li biçimler, yani bozulmadan bırakılmış biçimler herhalde daha sıktı.

3.2. Sadettin Özçelik'in Görüşü

S. Özçelik ise **Drs.3b.10** (ME 3.10)'daki "قزه غوجه **Ḳazaġuca** ḳıymayınca yol alınmaz, Ḳara polad uz ḳılıcı çalmayınca ḳarım dönmez." cümlesinin başında yer alan kelimenin söz konusu nüshalardaki yazım ve okumalarını; Tezcan'a katılarak aşağıdaki gibi bir tablo ile verir:[7]

1	قزه غوج	*ḳazaġuc*	Drs. 3b.10.
2	قزه قوج	*ḳazaḳuc*	Drs. 141a.4, 150a.9.
3	قزه قوچ	*ḳazaḳuc*	Drs. 97a.7, 136b.10.
4	قزه قوج	*ḳazaḳuc*	Drs. 24b.13, 42b.2, 68b.4, 70b.10, 71b.8, 74b.8, 75b.3, 87b.1, 100a.12, 128a.12, 133a.6, 133b.2, 148b.2, 150b.1, 151b.3.
5	قزه كوچ	*ḳazagüç*	Drs.136b.1.

1	قزه قوج	*ḳazaḳuc*	Vat. 95b.5, 96a.2, 100b.4, 104a.13, 105b.5.
2	قزه قوچ	*ḳazaḳuç*	Vat. 59a.3, 97a.13, 97b.12, 105b.9.

Özçelik'in sözcüğün anlamına dair söyledikleri ise şöyle özetlenebilir:[8]

3. Burada ayrıca kelimenin Dede Korkut'taki bütün örneklerini geçtiği cümleler ve bağlam içerisinde inceleyerek anlamıyla ilgili bazı tespitler yapmak gerekiyor çünkü Dede Korkut *boy*larının özellikle sözlü gelenekte dilden dile aktarılırken anlatıcıların, daha sonra yazıya geçirilirken yazıcıların metne müdahil olmalarının kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. İşte bu müdahaleler kelimeleri birbirinin yerine kullanmaları veya değiştirmeleri mümkündür. Yine kelimelerde anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam kayması vb. durumların ortaya çıktığı düşünülebilir. İşte bence Dede Korkut'ta sık kullanılan ve anlam kaymasına uğrayan kelimelerden biri de *ḳazaḳuc*'dur. Kelimenin örneklerinden hareketle şu tespitleri yapmak mümkündür:

3.1. Şu cümlelerde *ḳazaġuç* kelimesinin *'savaş atı'* anlamında kullanılmış olduğu anlaşılıyor:

Drs.3b10: "**Ḳazaġuca** ḳıymayınca yol alınmaz."

Drs.24b.13: **Ḳazaḳuc** atları [gördiginde] kişneşdüren..." (kurt için)

Drs.42b.2: "Men **ḳazaḳuc** atuma binmedin ol binmaḫ gerek."

...

[7] Özçelik, *a.g.e.*, s. 143.

[8] Özçelik, *a.g.e.*, s. 145-147.

3.2. Şu cümlelerde *güd-* fiiliyle birlikte geçtiğine göre *ḳaytaban*'ın *'deve sürüsü'*, *aġayıl*'ın ise *'koyun sürüsü'* anlamında kullanılmış olduğu düşünülebilir. Bu ikisine paralel bir kullanım arz eden *ḳazaḳuc* kelimesi de *güd-* fiiliyle bir arada geçtiğine göre kelime *'at sürüsü'* anlamında kullanılmış olabilir:

Drs.136b.1: "Ḳaytabanum güdende sarvanum mısın?
Ḳazagücüm güdende çobanum mısın?"
Drs.136b.10: "Ḳaytabanuŋ güdende sarvanuŋam,
Ḳazaḳucuŋ güdende ılḳıçınam,
[**Aġayıl**uŋ güdende çobanuŋam]"

...

3.3. Şu metinlerde *ḳazaḳuc* kelimesi *'at ahırı'* anlamında kullanılmış gibidir çünkü metinlerde geçen *aġayıl, 'ağıllar' ḳaytaban* ise *'deve ağılı"* demektir ve bunlarla *ḳazaḳuc*'un paralel ve denk kullanılmış olması gerekir:

Drs.74b.3: "**ḳazaḳuc**[da ḳazılıḳ] atlar esen olsa ḳulun ṭoġar.
ḳaytabanda ḳızıl deve esen olsa ṭorum verür.
aġayılda aġca ḳoyun esen olsa ḳuzı verür."

...

Şu örneklerde de *ḳazaḳuc* kelimesinin *'at ahırı'* anlamında kullanılmış olduğu düşünülebilir:

Drs.148b.2: "...**ḳazaḳuc**da ḳazılıḳ atlarum kişnetdiler."
Drs.150a.9: "**ḳazaḳuc**da ḳazılıḳ atına çok binmişem."
Drs.150b.1: "Aruz, maŋa bu işi ėdecegüŋ bilseydüm
ḳazaḳucda ḳazılıḳ atuma bineridüm."
Drs.151.b.3: "**ḳazaḳuc**da ḳazılıḳ atum kişneşmedin"

*Yukarıda görüldüğü gibi *ḳazaḳuc* kelimesi, *Dede Korkut*'ta, en az üç farklı anlamda kullanılmıştır. Ayrıca, kelimenin kullanılışında bir anlam kayması olduğu anlaşılıyor. *Benzer durum, *ḳazaḳuc* ile hep bir arada kullanıldığı için *kaytaban* kelimesinde de ortaya çıkmıştır.

4. Meseleye Dair Yeni Açılımlar

Sayın Semih Tezcan ve Sadettin Özçelik'in kaydettiklerini değerlendirdiğimizde söz konusu kelimenin *Dede Korkut Oğuznameleri*'nde en az beş farklı biçimde imlâ edildiği ve birden fazla anlamda kullanıldığı varsayılmıştır.

Şöyleki Semih Tezcan, ağırlıklı olarak kelimenin yazımı üzerinde durmuş ve *"sözcüğün aslında ḳazaġuç olduğunu, çekimleyenlerin bunu anlamadıkları için ḳara ḳoç biçimine sokmuş olduklarını sanıyorum"* diyerek kelimenin her geçtiği yerde *z* ile *ḳazaġuç* olarak okunmasını teklif etmiştir. Bununla birlikte Tezcan yazımca tek bir kelime kılığına büründürdüğü kelimenin geçtiği kontekstler içinde birden fazla anlama gelip gelemeyeceği meselesine girmemiştir. Ayrıca, *"kelimenin kökenini kesinlikle belirlemek mümkün görünmüyor"* notunu da düşmüştür. Dolayısıyla *ḳazaġuç* genel okuyuşu bir çelişki yaratır ve bütün örnekler için geçerli değildir.

Sadettin Özçelik de anlatılarda geçen bu kelime için *"Dresden nüshasında üç, Vatikan nüshasında ise bütün örneklerin* ***ze*** *ile yazılmış olduğunu dikkate alarak ve bunların doğru yazılmış olduğunu düşünerek kelimeyi Drs.3b.10'da ḳazağuc, diğer yerlerde ise ḳazaḳuc şeklinde okumayı"* ve *"Dresden nüshasında re ile yazılmış olan 18 örnekte de ze yerine bir yazım yanlışlığı"* olduğunu iddia etmiştir. Özçelik de metinde tek bir imlâyla birleştirilemeyecek iki ayrı kelimenin varlığını hissedemeyerek aynı çelişkiyi devam ettirmiştir. Bunun yanında, metinde çoğu kez *cim* ile imlâ edilmiş olduğundan hareketle Türkçe ses kanunlarına aykırı olacak biçimde *ḳazaḳuc* okuyuşunun teklifi kusurlu addedilmelidir. Arap harfli metinlerde çim yerine *cim* yazımı oldukça yaygındır. Üstelik *Dede Korkut* metninde çim'li yazımlar da mevcuttur.

Sadettin Özçelik, söz konusu kelime için -haddizatında daha önceki yayınlarda da zikredilen- anlamları şu şekilde tasnif etmiştir:

1. *"savaş atı."* (Mertol Tulum[9]'un söz konusu kelimenin anlamı ve yapısı konusundaki yapmış olduğu değerlendirmeye katılarak/dayandırarak)
2. *"at sürüsü"* (Kelimenin *güd-* fiiliyle bir arada geçtiğini göz önünde bulundurarak)
3. *"at ahırı"* (Anlatılarda geçen *aġayıl, 'ağıllar', ḳaytaban 'deve ağılı"* demek olduğuna göre bunlarla *ḳazaḳuc*'un paralel ve denk kullanılmış olması gerektiğini ileri sürerek.)

Birinci madde için yapılan açıklamalar örneklerin de tanıklığında son derece uygundur, ancak ikinci ve üçüncü maddelerdeki açıklamalar oldukça tartışmalı gözükmektedir. Çünkü tam bu noktada, *"savaş atı"* anlamına gelen bir kelimenin aynı zamanda *"at sürüsü"* ve *"at ahırı"* anlamlarında da kullanılıp kullanılamayacağı sorusunu cevaplamak gereği doğar.

Belagat kitaplarında *'mürsel mecaz'*la müteallik olmak üzere *zikr-i mahall irade-i hâl* ve *zikr-i hâl irade-i mahall* bahisleri bulunmaktadır; yani mekan →mekîn/mekîn→mekan münasebeti. Aynı zamanda bu klasik ve genel mantığın da konusudur. *Hazfî mecaz* da denen mürsel mecazın birtakım şartları vardır: 1. Bir kelimenin gerçek anlamı dışında bir anlam kastedilmeli. 2. Gerçek anlam ile mecazî anlam arasında bir ilgi bulunmalı (mahalli zikredip hali kastetmek gibi). 3. Gerçek anlamın anlaşılmasına bir engel bulunmalıdır.

Bir yer adı söyleyerek içindekileri kastedebiliriz. Meselâ: *ahırı saldım= (ahırın içindeki hayvanları =at, koyun vs.) saldım; bardağı sonuna kadar içtim= (bardağın içindeki sıvıyı=su, süt vs.) içtim* gibi. Tam tersi olmak üzere *hâli* söyleyerek *mahalli* de kastedebiliriz: *dersten çıktım=sınıftan çıktım* gibi.

Gelgelelim, *zikr-i hâl irade-i mahall* genel mantık çerçevesinde iradesi ve aklı olmayan hayvanlar için geçerli değildir; yani sayın Özçelik'in sorduğu soruya cevap olmak üzere *"hayvan adından yer adına doğru bir anlam genişlemesi/kayması"* mantıkça söz konusu olamaz. Çünkü bir hayvan ancak bir insanla karşılaştırılabilecek bir özelliğinden dolayı bu anlam ilişkisi içinde olabilir. Mesela: at kovayı sonuna kadar *içti*; köpek çanağı *sildi süpürdü.*

---

[9] Mertol Tulum, "Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar'a Notlarla Katkılar-II", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* Cilt: XXX, 2003, s. 525.

Bu gibi durumlarda ancak ve ancak *zikr-i mahall irade-i hâl* münasebetinden bahsedilebilir.

Sadettin Özçelik'in yaptığı gibi *ḳazaḳuc* kelimesinin *güd-* fiiliyle birlikte kullanılmış olmasından yola çıkarak kelimeye *'at sürüsü'* anlamı vermek doğru bir yaklaşım değildir. Sadettin Özçelik'in okuyuşuyla: *Ḳaytabanuŋ güdende sarvanuŋam; Ḳazaḳucuŋ güdende ılḳıçınam; Aġayılıuŋ güdende çobanuŋam* gibi örneklerde mürsel mecaz yoluyla mekan→mekîn ilişkisi kurulmuştur. Yani mekan isimleri söylenerek içindekiler kastedilmiştir. O halde *ḳazaġuc, 'at sürüsü'* şeklinde özel bir anlam bağlamış bir sözlük kelimesi olarak değerlendirilemez (Yukarıdaki *zikr-i mahall irade-i hâl* açıklamamıza bkz. ve şu örnekle krş.: *Ben bu ahırı az gütmedim*).

5. Sonuç

Dede Korkut Oğuznameleri'nde *"savaş atı"* anlamında kullanılan *ḳazaġuç*, aynı zamanda *"at sürüsü"* ve *"at ahırı"* anlamlarına gelemez.[10] Biz *Dede Korkut Oğuznameleri*'nde yazımca birbiriyle karıştırılmış iki ayrı kelimenin var olduğunu düşünüyoruz. Bu kelimelerden biri *"serkeş, haşarı at; savaş atı"* anlamına gelen *ḳazaġuç*,[11] diğeri ise bir birleşik kelime olmak üzere *"at ahırı/ tavla"* anlamındaki *karakoç*[12]'tur.

Buradan hareketle *karakoç* yapıca ve anlamca izah edilmesi gereken başka bir kelime konumuna geçer. O halde meselenin çözümü için yeni açılımlar gerekmektedir. *Çok zamanlı* bir dil malzemesini barındıran *Dede Korkut Oğuznameleri*'nin ihtiva ettiği problemler ve çözümleri için en başta da söylediğimiz gibi genel Türkçe'nin ses denkliklerini gözeterek modern Türk lehçelerine de müracaat etmemiz şarttır. Bugüne kadar yapılan çalışmaların en büyük noksanlığı da burada düğümlenmektedir. Öncelikle birleşikteki *"koç"* kelimesini ele alalım:

- **Özbek Türkçesi'nde** *ḳoş*[13]: Säfär, pâḫâd ve ş.k.dä vaḳtinçä ḳoşın cây; vaḳtinçälik ḳarargâh; lager.
- **Kırgız Türkçesi'nde** *ḳoş:*[14] İğreti keçe ev; işçilerin muvakkat olarak oturdukları yahut uzun göç ve sefer esnasında kullanılan küçük keçe ev.

---

[10] Sadettin Özçelik, son yayınında *ḳaytaban* kelimesi için yazdığı notta "Eğer yukarıdaki verilerde bulunma durumu eki (+*dA*), çıkma yerine kullanılmış ise *aġayıl* ve *ḳazaḳuc* kelimelerinin yer adı olarak kullanılmış olması, *ḳaytaban* için de geçerli olabilir mi?" Nitekim yukarıda dikkat çektiğim gibi Ergin ve Gökyay, *kaytaban*'ın *'deve ahırı'* anlamında kullanılmış olduğunu kabul etmişlerdir. Eğer bu doğru ise kelimenin anlam genişlemesi, hayvan adından yer adına doğru mu, yoksa tam tersi midir? Bir başka deyişle *kaytaban*, başlangıçta *'deve'* anlamında mı, *'deve ahırı'* anlamında mı kullanılmıştır? (2016:229-230) diyerek sorunun çözümünü ilgililerinin önüne koyar ve *ḳazaḳuc* notuna gönderme yapar. Eski Anadolu Türkçesi dil döneminde +*dA* lokatif ekinin ablatif yerine kullanılmış olmasını tasarlamak gerçeklerle uyuşmaz.

[11] Tulum, *a.g.e.*, s. 525.

[12] Dresden nüshasında *"at ahırı, at barınağı, tavla, hara"* anlamına gelen kelime 10 defa geçer. Biri hariç olmak üzere her defasında olması gerektiği gibi *r* ile imlâ edilir. Bir örnekte *kef* ve çim yazımı söz konusudur. Bir örnekte ise, kelime *r, kâf* ve çim ile tam ve doğru olarak yazılmıştır. Şimdi bunları bir gözden geçirelim: Drs.71b.8: *ḳaraḳoc*, 74b.3: *ḳaraḳoc*, 100a.12: *ḳaraḳoc*, 133a.6: *ḳaraḳoc*, 136b.1: *ḳaragüc*, Drs.136b.10: *ḳaraḳoç*, 148b.2: *ḳaraḳoc*, 150a.9: *ḳazaḳoc*, 150b.1: *ḳaraḳoc*, 151.b.3: *ḳaraḳoc*. Bunları yanlış yazım kabul edip *ḳazaḳuc* okuma teklifinin herhangi bir bilimsel dayanağı yoktur.

[13] Z.M. Marufov, *Özbek Tilining İzâhli Luġati*, Rus Tili Neşriyâti, Moskova, 1981, s. 642/2.

[14] K.K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü*, 2. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 121, Ankara, 1994, s. 491/1.

♦ **Kazak Türkçesi'nde** *ḳos:*[15] 1. Geçiçi olarak içinde oturmak için kamıştan, keçeden, branda bezinden yapılan çardak, 2. Ekin ekmeye giden kimselerin malzemesi, yatak yeri.

♦ **Genel Türkçe**'de ş>ç için krş.: E.T. *uştmaḫ* > uçmak; T.T *sütlaç<sütlü+aş; ovma aş > ovmaç; pabuç < F. pāpūş; Şerefli Koçhisar < Şerefli Koşhisar;* şagal > *çakal;* Özb. *yiş- > yeç-; karış > karıç;* öpiş > *(dial.)* öpiç *(buse); yaşmak > yaçmak,* Kırg. *araba-keş>araba-keç* (yük taşıyıcısı) vb.

Aslında Türkçe'de ünlüsü kısa olmak üzere *"çift"* anlamına gelen bir *'koş'* kelimesi mevcuttur ve Türk lehçelerine ait lugatlarda yukarıda sıraladığımız anlamlar, bu kelimenin alt anlamlarından biri olarak ele alınır. Ancak bu bir yanılsamadır; çünkü *"meydan, karargah, geçici konaklama yeri, barınak"* anlamlarını ifade eden ünlüsü uzun olmak üzere *'ḳōş'* kelimesi *'koġuş'* kelimesinin derilmesi sonucu ortaya çıkmış bambaşka bir kelimedir. Üstelik Clauson'un izini süremediği **koġ-*[16] kökünden türemiş bir söz ailesinden bahsedilebilir: krş. *koğuş, kovı, kova, kovuk, kof* vs.

"Kara" kelimesi ise Türk dilinin tarihî seyri içinde onlarca anlam üretir. Bunlardan biri de *Dede Korkut Oğuznameleri*'nde *"at ahırı, at barınağı, tavla"* anlamında kullanılan bu kelimeyle ilgili olmak üzere -Türkçe'de *"kara düzen"* söz öbeğinde olduğu gibi - *"derme çatma, gelişigüzel, alelusul"*dür.

Binaenaleyh *karakoç,* Türk kültürüne de uygun olarak *"derme çatma, geçici at ahırı, at barınağı, tavla, hara"* anlamına gelen ve diğerinden bağımsız apayrı bir birleşik kelimedir: *ḳara + ḳoç < ḳara + ḳoş.*

Kaynaklar

CLAUSON, Gerard: *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish,* Clarendon Press, Oxford, 1972.

ERGİN, Muharrem: *Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile,* Türk Dil Kurumu Yayınları: 169, Ankara, 1958.

ERGİN, Muharrem: *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer),* Türk Dil Kurumu Yayınları: 219, Ankara, 1963.

GÖKYAY, Orhan Şaik: *Dedem Korkud'un Kitabı,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.

MARUFOV, Z.M.: *Özbek Tilining İzâhli Luġati,* Rus Tili Neşriyâti, Moskova, 1981.

ORALTAY, Hasan: *Kazak Türkçesi Sözlüğü,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1984.

ÖZÇELİK, Sadettin: *Dede Korkut-Dresden Nüshası-Giriş, Notlar,* I. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

TEZCAN, Semih: *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar,* Yapı Kredi Yayınları: 1457, İstanbul, 2001.

TULUM, Mertol: "Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar'a Notlarla Katkılar-II", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* C. XXX, 2003.

YUDAHİN, K.K.: *Kırgız Sözlüğü,* 2. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 121, Ankara, 1994.

[15] Hasan Oraltay, *Kazak Türkçesi Sözlüğü,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1984, 174/2.

[16] Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish,* Clarendon Press, Oxford, 1972, s. 613/1.